

Datum van
inontvangstneming

:

07/07/2025

Zaak C-344/25

Verzoek om een prejudiciële beslissing

Datum van indiening:

21 mei 2025

Verwijzende rechter:

Bundesgerichtshof (Duitsland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

8 april 2025

Verzoekster en verzoekster tot *Revision*:

EUROVO S.r.l.

Verweerster en verweerster in *Revision*:

Zimmerer Erben GmbH

BUNDESGERICHTSHOF

BESLISSING

[OMISSIS]

[OMISSIS]

van

8 april 2025

in de zaak

EUROVO S.r.l., [OMISSIS] Lugo (RA) Fraz. S. Maria in Fabriago (Italië),

verzoekster en verzoekster tot *Revision*,

[OMISSIS]

en

Zimmerer Erben GmbH, [OMISSIS] Dietzenbach (Duitsland),

verweerster en verweerster in *Revision*,

- [OMISSIS]

De vierde Zivilsenat (civiele kamer) van het Bundesgerichtshof (hoogste federale rechter in burgerlijke en strafzaken, Duitsland) heeft na de terechtzitting op 11 maart 2025 [OMISSIS] besloten:

I. [OMISSIS]

II. Aan het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: „Hof”) worden de volgende prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van verordening (EG) nr. 864/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 11 juli 2007 betreffende het recht dat van toepassing is op niet-contractuele verbintenissen („Rome II”):

1. Moet het begrip „op de markt brengen” in de zin van artikel 5, lid 1, van verordening (EG) nr. 864/2007 aldus worden uitgelegd dat een product ook dan op de markt wordt gebracht in het land waar de eindafnemer het van een handelaar koopt, wanneer de in een ander land gevestigde producent het product eerst op zijn zetel heeft overhandigd aan een expediteur, die het product rechtstreeks aan de zetel van de eindafnemer heeft geleverd, of vindt het op de markt brengen in dat geval ook in verhouding tot de eindafnemer plaats in het land waar de producent is gevestigd?
2. Moet het begrip „op de markt brengen” in de zin van artikel 5, lid 1, van verordening (EG) nr. 864/2007 aldus worden uitgelegd dat een product niet alleen door de producent zelf op de markt kan worden gebracht, maar ook door een derde, zoals een handelaar die het van de producent heeft gekocht?
3. Indien het antwoord op de tweede vraag bevestigend luidt, wordt het product dat gebrekkig is of schade veroorzaakt dan „op de markt gebracht” in het land van de eindklant, indien de eindklant dat product van de handelaar koopt of leaset als onderdeel van een grotere technische installatie die de handelaar bij de koper installeert?
4. Welk nationaal recht is van toepassing indien geen van de aanknopingspunten van artikel 5, lid 1, van verordening (EG) nr. 864/2007 in aanmerking komt?
5. Moet bij de beoordeling of een product in een bepaald land in de zin van artikel 5, lid 1, van verordening (EG) nr. 864/2007 op de markt is gebracht, worden uitgegaan van het product dat concreet gebrekkig is

of schade veroorzaakt, of volstaat het dat hoe dan ook een identiek of soortgelijk product in dat land op de markt is gebracht?

Motivering:

- 1 A. Verzoekster vordert van verweerster schadevergoeding op grond van productaansprakelijkheid naar Italiaans recht voor gebreken aan zes legbatterijen van het type Salmat HR3.
- 2 Verzoekster is een in Italië gevestigde onderneming op het gebied van de productie, verwerking en verhandeling van levensmiddelen, met name van eieren en eierproducten. Verweerster, die tot 7 augustus 2019 onder de bedrijfsnaam Salmat-International GmbH actief was, is een in Duitsland gevestigde vennootschap die in artikelen voor de verwerkende industrie handelt, in het bijzonder de door haar ontwikkelde en geproduceerde Salmat-legbatterijen voor de pluimveehouderij.
- 3 Er bestaat geen afzonderlijke contractuele verhouding tussen de partijen met betrekking tot de zes legbatterijen die het voorwerp van het geding zijn. Tussen 2009 en 2010 verkocht verweerster evenwel in totaal vijf legbatterijen aan de Nederlandse onderneming VerstOvo B.V. en in 2009 een legbatterij aan de Franse vennootschap Ovonor S.A.S., die later ook door VerstOvo B.V. werd gekocht. Wat de installatie betreft, is verweerster met VerstOvo B.V. respectievelijk Ovonor S.A.S. telkens overeengekomen: „De totale waarde van de overeenkomst omvat niet de installatie. Op verzoek van de koper zal de verkoper de koper een monteur voor 35 EUR per uur ter beschikking stellen”. In de clausule met het opschrift „Materiaal uitgesloten van de overeenkomst” stond: „Installatiekosten, het lossen van de uitrusting van de vrachtwagen, elektrische bedrading en stroomvoorziening van het gebouw, gebouw en alle constructies functioneren binnen en buiten het gebouw; transportband voor eieren; hoofdwatertoevoer naar het huis, silo, weegschalen en schroeftransporteurs van de silo naar de stal, klimaatcomputer/complete ventilatie-units, ventilatiekleppen, mesttransportband, alles wat in de overeenkomst niet expliciet staat”. De legbatterijen moeten in Duitsland geladen worden.
- 4 VerstOvo B.V. heeft vier van de zes legbatterijen afzonderlijk als „VerstOvo volièresystemen” aan vier verschillende Italiaanse leasemaatschappijen verkocht. Deze ondernemingen hebben telkens een leasingovereenkomst voor de legbatterijen met verzoekster afgesloten. Van de twee resterende legbatterijen heeft VerstOvo B.V. – wederom als VerstOvo-volièresystemen – één aan de Italiaanse onderneming Societa Agricola Codigoro S.P.A. verkocht. De andere legbatterij heeft zij aan een andere in Italië gevestigde leasingmaatschappij verkocht, die de installatie wederom aan Societa Agricola Codigoro S.P.A. heeft geleased; het is mogelijk dat deze ook rechtstreeks aan Societa Agricola Codigoro S.P.A. is verkocht. Societa Agricola Codigoro S.P.A. is later gefuseerd met verzoekster. De respectieve

- leasingovereenkomsten hadden telkens betrekking op een compleet volièresysteem voor legkippen.
- 5 Van juli tot december 2010 zijn de volièresystemen in zes hallen van verzoekster in Codigoro (Italië) geïnstalleerd. Daarvoor zijn de volièresystemen op kosten van VerstOvo B.V. vanuit de vestiging van verweerster in Duitsland rechtstreeks naar de productielocatie van verzoekster in Italië geleverd. De systemen zijn door werknemers van VerstOvo B.V. met hulp van werknemers van verweerster geïnstalleerd. Na voltooiing hebben zich technische problemen met de volièresystemen voorgedaan.
 - 6 In mei 2011 heeft VerstOvo B.V. wegens deze problemen een zelfstandige bewijsprocedure naar Italiaans recht tegen verweerster ingeleid bij de civiele rechter in Ferrara (Italië). Tussen september 2013 en januari 2014 vonden herstelwerkzaamheden aan de installaties plaats.
 - 7 In 2014 heeft verzoekster eveneens bij de civiele rechter in Ferrara een vordering tegen verweerster ingesteld. De civiele rechter in Ferrara heeft zich internationaal niet bevoegd verklaard.
 - 8 Vervolgens heeft verzoekster de onderhavige vordering tot schadevergoeding in Duitsland ingesteld en verweerster beschuldigd van planningsfouten, structurele gebreken en functionele storingen in de zes installaties. Zij baseert haar vorderingen op productaansprakelijkheid naar Italiaans recht. Zij vordert schadevergoeding voor de schade aan eieren, extra personeelskosten, kosten voor het verhelpen van de gebreken, extra kosten voor het vervoer van kippenmest, de waardevermindering van de installatie, winstderving als gevolg van de stilstand van de productie, het ontbreken van afschrijvingsmogelijkheden en gederfde huur- en pachtinkomsten.
 - 9 Verzoekster is – voor zover relevant voor de prejudiciële procedure – van mening dat op grond van artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder c), van de Rome II-verordening Italiaans recht van toepassing is omdat de installaties in Italië op de markt zijn gebracht. Naar Italiaans recht is verweerster volgens verzoekster verplicht de schade te vergoeden omdat zij nalatig heeft gehandeld waardoor verzoekster onrechtmatige schade heeft geleden. Als leasingnemer is zij volgens de contractuele bepalingen gerechtigd om in eigen naam schadevergoeding te vorderen. Zij heeft reeds eerder door verweerster geproduceerde installaties van het type Salmat HR3 in Italië gekocht en gebruikt, bijvoorbeeld sinds 2007 in een fabriek in de buurt van Imola (Italië).
 - 10 Het Landgericht (rechter in eerste aanleg, Duitsland) heeft de vordering afgewezen. Verzoeksters hoger beroep is zonder succes gebleven. Met haar beroep in *Revision* houdt verzoekster aan al haar vorderingen vast.

- 11 B. Bepalingen van nationaal recht die mogelijk op de zaak van toepassing zijn of noodzakelijk zijn om de beslissingen van de rechterlijke instanties te begrijpen
- 12 1. Bürgerliches Gesetzbuch (burgerlijk wetboek; hierna: „BGB”):
- 13 § 823, lid 1, BGB: Hij die opzettelijk of uit nalatigheid het leven, het lichaam, de gezondheid, de vrijheid, de eigendom of enig ander recht van een derde wederrechtelijk aantast, is verplicht de daaruit voortvloeiende schade aan de ander te vergoeden.
- 14 2. Gesetz über die Haftung für fehlerhafte Produkte (wet inzake de aansprakelijkheid voor producten met gebreken; hierna: „ProdHaftG”):
- 15 § 1 Aansprakelijkheid
- 16 (1) Wanneer het gebrek van een product de dood, lichamelijk letsel of schade aan de gezondheid van een persoon of schade aan een zaak veroorzaakt, is de producent van het product verplicht de schade te vergoeden die gelaedeerde daardoor heeft geleden. Ingeval van schade aan een zaak geldt dit alleen wanneer een andere zaak dan het gebrekkige product wordt beschadigd en deze andere zaak naar de aard ervan gewoonlijk voor ge- of verbruik in de privésfeer is bestemd en door de gelaedeerde hoofdzakelijk voor ge- of verbruik in de privésfeer is gebruikt.
- 17 § 4 Producent
- 18 (1) Een producent in de zin van deze wet is een ieder die een eindproduct, een grondstof of een bestanddeel heeft geproduceerd. Als producent wordt ook beschouwd eenieder die zich door het aanbrengen van zijn naam, zijn merkteken of een ander onderscheidend teken als producent uitgeeft.
- 19 C. De uitkomst van het beroep in *Revision* hangt af van de uitlegging van artikel 5 van verordening (EG) nr. 864/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 11 juli 2007 betreffende het recht dat van toepassing is op niet-contractuele verbintenissen („Rome II) (hierna: „Rome II-verordening”). Alvorens op het beroep tot *Revision* te beslissen dient derhalve de behandeling van de zaak te worden geschorst en het Hof krachtens artikel 267, eerste alinea, onder b), en derde alinea, VWEU te worden verzocht om een prejudiciële beslissing.
- 20 I. De rechter in hoger beroep, wiens beslissing in EuZW 2022, 384 is gepubliceerd, heeft verklaard dat verzoekster juridisch gezien geen recht op schadevergoeding jegens verweerster heeft. Volgens artikel 5, lid 1, van de Rome II-verordening is Duits recht van toepassing. Bij alle drie aanknopingspunten gaat artikel 5, lid 1, van de Rome II-verordening uit van het land waar het product op de markt is gebracht. Verweerster heeft de door haar verkochte legbatterijen in Duitsland op de markt gebracht door deze

voor afhaling door VerstOvo B.V. en Ovonor S.A.S. in Ittlingen (Duitsland) ter beschikking te stellen en hierdoor aan haar contractuele verplichtingen jegens VerstOvo B.V. respectievelijk Ovonor S.A.S. te voldoen. In Italië daarentegen zijn de VerstOvo-volièresystemen – waarvan de omvang van de levering veel groter en de prijs veel hoger was dan bij de door verweerster verkochte legbatterijen – door VerstOvo B.V. en juist niet door verweerster op de markt gebracht. Verweerster heeft enkel afzonderlijke onderdelen geleverd. Naar Duits recht bestaat er geen recht op schadevergoeding.

- 21 II. Of het beroep in *Revision* slaagt, hangt af van de vraag of, anders dan de rechter in hoger beroep op grond van artikel 5, lid 1, van de Rome II-verordening heeft geoordeeld, Italiaans recht van toepassing is, zoals in het beroep in *Revision* wordt gesteld.
- 22 De vraag welk nationaal recht op het hoofdgeding van toepassing is, is voor de beslechting van het geding van belang. De rechter in hoger beroep is ervan uitgegaan dat Duits recht van toepassing is en heeft vanuit zijn rechtsopvatting logischerwijs geen onderzoek gedaan naar de vaststelling van het Italiaanse recht. In het kader van de procedure tot *Revision*, waarin geen vaststellingen over de inhoud van het toepasselijke buitenlandse recht kunnen worden gedaan, moet er daarom ten gunste van verzoekster worden aangenomen dat haar stelling juist is dat de aangevoerde aanspraken op schadevergoeding uit het Italiaanse recht voortvloeien.
- 23 De beslissing over het beroep in *Revision* hangt bijgevolg af van de uitlegging van artikel 5, lid 1, van de Rome II-verordening, in het bijzonder van de uitlegging van het begrip „op de markt brengen”.
- 24 1. Eerste en tweede vraag
- 25 a) Aangezien er in casu geen tussen lidstaten gesloten overeenkomsten van toepassing zijn die voorrang hebben (zie artikel 28 van de Rome II-verordening) en evenmin wordt aangevoerd of vaststaat dat de partijen een geldige rechtskeuze voor die niet-contractuele verbintenis (ex post of ex ante) hebben gemaakt (zie in dit verband artikel 14 van de Rome II-verordening), zijn de in artikel 5 van de Rome II-verordening genoemde aanknopingspunten voor de beslechting van het geding van belang:
- 26 Indien de bij de onrechtmatige daad betrokken personen hun gewone verblijfplaats niet in hetzelfde land hebben (artikel 5, lid 1, eerste volzin, gelezen in samenhang met artikel 4, lid 2, en artikel 23 van de Rome II-verordening), moet naar de hiërarchisch geordende aanknopingspunten worden gekeken die uit drie stappen bestaan (zie in dit verband en hierna Junker in MünchKomm-BGB, 9e druk, Rom II-VO Art. 5, punten 8 e.v.; Lund in Herberger/Martinek/Rüßmann/Weth/Würdinger, jurisPK-BGB, 10e druk, Art. 5 Rom II-VO, datum: 01. 07. 2023, punt 7; Stürner in Erman, BGB, 17e druk, Art. 5 Rom II-VO, punten 12 e.v.). In de eerste plaats is het

recht van toepassing van het land waar degene die schade lijdt, op het tijdstip waarop de schade zich voordeed zijn gewone verblijfplaats had, indien het product in dat land op de markt is gebracht [artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a), van de Rome II-verordening]. Indien dit niet het geval is, is – in de tweede plaats – het recht van toepassing van het land waar het product (van de persoon die de schade heeft geleden) is verkregen, indien het product in dat land op de markt is gebracht [artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder b), van de Rome II-verordening]. Mocht dit niet het geval zijn, omdat er niet aan de vereisten wordt voldaan, is het recht van toepassing van het land waar de schade zich heeft voorgedaan, indien het product in dat land op de markt is gebracht [artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder c), van de Rome II-verordening]. Bij alle drie aanknopingspunten is dus van belang waar het product op de markt is gebracht.

- 27 Artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening bevat vervolgens een voorzienbaarheidsclausule die de persoon die aansprakelijk wordt gesteld, moet beschermen. Indien de persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is, redelijkerwijs niet kon voorzien dat het product of een soortgelijk product in het land waarvan het recht op grond van lid 1, onder a), b) en c), van toepassing is, op de markt zou worden gebracht, is het recht van het land waar de persoon die aansprakelijk wordt gesteld, zijn gewone verblijfplaats heeft, van toepassing. Artikel 5 van de Rome II-verordening bevat geen uitdrukkelijke regeling welk recht van toepassing is indien aan de vereisten van geen van de hiërarchisch geordende aanknopingspunten is voldaan (zie Junker in MünchKomm-BGB, 9e druk, Art. 5 Rom II-VO, punten 69 e.v.; Lund in Herberger/Martinek/Rüßmann/Weth/Würdinger, jurisPK-BGB, 10e druk, Art. 5 Rom II-VO, punt 31).
- 28 **b)** Overeenkomstig de Engelse versie van de Rome II-verordening (*if the product was marketed in that country*) heeft de rechter in hoger beroep het begrip „op de markt brengen” in de betekenis van „vermarkten” opgevat. Aangezien de verwerende producent zijn producten conform zijn overeenkomsten voor zes Salmat-legbatterijen met de Nederlandse onderneming VerstOvo B.V. en de Franse onderneming Ovonor in Ittlingen (Duitsland) voor afhaling ter beschikking heeft gesteld en aldaar zijn contractuele verplichtingen jegens de twee medecontractanten is nagekomen, zijn de producten in Duitsland op de markt gebracht. Op het moment dat de producten de fabriek in Ittlingen hebben verlaten, zijn zij op de markt gebracht. Indien, zoals in casu het geval is, het product niet op de markt wordt gebracht op een van de plaatsen die in artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a) tot en met c), van de Rome II-verordening worden genoemd, wordt overeenkomstig artikel 5, lid 1, tweede volzin, van die verordening de gewone verblijfplaats van de producent als aanknopingspunt gebruikt. Aangezien deze in Duitsland is gelegen, gaat de rechter in hoger beroep ervan uit dat Duits recht van toepassing is.

- 29 c) Het is echter de vraag of de vereiste autonome uitlegging van het begrip „op de markt brengen” ten opzichte van verzoekster niet leidt tot het op de markt brengen van de producten in Italië en dus tot gevolg heeft dat Italiaans recht van toepassing is, omdat de producten door de medecontractanten van de verwerende producent naar Italië zijn geleverd en daar zijn geïnstalleerd (althans als onderdeel van een groot volièresysteem). De gestelde schade heeft zich ook in Italië voorgedaan. Het geschil geeft aanleiding tot opheldering over de vraag onder welke voorwaarden aan het vereiste is voldaan dat een product in de zin van de Rome II-verordening op de markt is gebracht.
- 30 aa) Indien men uitgaat van de maatstaven van artikel 7, onder a) en b), en artikel 11 van de richtlijn van de Raad van 25 juli 1985 betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der Lid-Staten inzake de aansprakelijkheid voor produkten met gebreken 85/374/EEG (hierna: „richtlijn 85/374/EEG”) [zoals voorgesteld door Dörner in Schultze, BGB, 12e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 5, onder verwijzing naar arrest van 9 februari 2006, O’Byrne, C-127/04, EU:C:2006:93; Thorn in Grüneberg, BGB, 84e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 11; Marengi, YPIL 16 (2014/2015), 511, 524 e.v.; aldaar aanknopingspunten overgenomen van Lehmann in Hüsstege/Mansel/Dauner-Lieb/Heidel/Ring, BGB, Rom-Verordnungen, 4e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 75], wordt een artikel in de handel gebracht, indien de producent of importeur of de schijnproducent het na voltooiing van het productieproces vrijwillig in het economisch verkeer brengt (vergelijkbaar met het zogenoemde fabriekspoortprincipe). Het Hof heeft in zijn arrest van 9 februari 2006 (C-127/04, O’Byrne, EU:C:2006:93, punt 27) geoordeeld dat een product wordt geacht in het verkeer te zijn gebracht in de zin van artikel 11 van richtlijn 85/374/EEG wanneer het het productieproces van de producent heeft verlaten en is opgenomen in een verkoopproces in een vorm waarin het aan het publiek wordt aangeboden voor gebruik of consumptie (zie arrest van 24 november 2022, C-691/21, Cafpi en Aviva assurances, EU:C:2022:926, punt 41). Het begrip „in het verkeer brengen” in de zin van artikel 7, onder a), van richtlijn 85/374/EEG mag echter niet volgens „objectieve criteria” met een „neutraal karakter” worden uitgelegd, zoals in het geval van artikel 11, omdat een „strikte” uitlegging van de in artikel 7 geregelde uitsluiting van aansprakelijkheid ten gunste van de persoon die de schade heeft geleden, noodzakelijk is. Hiervoor hoeft het product niet noodzakelijkerwijs de controlesfeer van de producent te hebben verlaten, maar kan het gebruik van het product met de wil van de producent voldoende zijn, indien de persoon die de schade heeft geleden, zich naar de controlesfeer van de producent moet begeven [zie Katzenmeier/Voigt, in Stöhr/Katzenmeier/Voigt: *Produzentenhaftung*, 3. EL 2024, deel Produkthaftpflicht in Deutschland, D.1.A. Haftung (§ 1), blz. 14-15, met betrekking tot arrest van 10 mei 2001, C-203/99, Veedfald, EU:C:2001:258, punten 14 e.v.]. Dit onderscheid wordt in de rechtsleer (in het kader van § 1, lid 2, punt 1, ProdHaftG) aldus opgevat dat voor de

- uitsluiting van aansprakelijkheid niet de territoriale controlesfeer van de producent, de eigendomskwesaties ten aanzien van het product of de aspecten van de werkverdeling binnen de groep beslissend zijn, maar het tijdstip van het op de markt brengen ervan afhangt wanneer de producent van mening is dat het productieproces is beëindigd en het gebruik van het product in het verkeer van beschermde rechtsbelangen van derden toestaat (zie Katzenmeier/Voigt reeds aangehaald, blz. 14-15, met verdere verwijzingen; zie ook Wagner, in: MünchKommBGB, 9e druk, ProdhaftG § 1, punt 26, ook met betrekking tot arrest van 10 mei 2001, C-203/99, Veedfald, EU:C:2001:258). Het feit dat het Hof al binnen richtlijn 85/374/EEG een onderscheid bij de uitlegging van het begrip „in het verkeer brengen” maakt, zou erop kunnen wijzen dat onduidelijk is of de definities voor de uitlegging van de Rome II-verordening ongewijzigd kunnen worden overgenomen.
- 31 bb) Tegen het gebruik van deze definities spreekt reeds dat de feiten van het geding duidelijk niet onder richtlijn 85/374/EEG vallen, omdat hiervoor volgens artikel 9, eerste alinea, onder b), van die richtlijn voor de schade de beschadiging of vernietiging van een andere zaak dan het gebrekkige product vereist is, indien deze zaak gewoonlijk bestemd is voor ge- of verbruik in de privésfeer en door de gelaedeerde hoofdzakelijk is gebruikt voor ge- of verbruik in de privésfeer (zie enkel arrest van 4 juni 2009, C-285/08, Moteurs Leroy Somer, EU:C:2009:351, punten 27-28). De betrokken volièresystemen zijn commercieel of beroepsmatig gebruikt. De doelstellingen en beoordelingen die aan richtlijn 85/374/EEG ten grondslag liggen, zouden voor een dergelijke situatie reeds ongeschikt kunnen zijn. Dit geldt des te meer omdat volgens vaste rechtspraak van het Hof bij de uitlegging van een bepaling van Unierecht niet alleen rekening moet worden gehouden met de bewoordingen ervan, maar ook met de context en de doelstellingen van de regeling waarvan zij deel uitmaakt (zie enkel arrest van 24 november 2022, C-691/21, Cafpi en Aviva assurances, EU:C:2022:926, punt 37 en aldaar aangehaalde rechtspraak).
- 32 Een vergelijking van de bewoordingen van de Rome II-verordening en richtlijn 85/374/EEG doet reeds twijfels rijzen of de voor richtlijn 85/374/EEG ontwikkelde uitleggingen voor het begrip „in het verkeer brengen” kunnen worden overgenomen. Alleen in de Duitse vertaling van de Rome II-verordening wordt het begrip „in het verkeer brengen” gebruikt, net zoals in de Duitse vertaling van richtlijn 85/374/EEG, wat een identieke of soortgelijke betekenis suggereert. Deze gelijkenis bestaat in veel andere taalversies echter niet: bijvoorbeeld spreekt de Engelse versie in artikel 5 van de Rome II-verordening van *if the product was marketed in that country*, terwijl in richtlijn 85/374/EEG in de artikelen 6, 7, 11 en 17 het begrip *put into circulation* wordt gebruikt. Hetzelfde geldt voor andere taalversies. Zo is het begrip in de Rome II-verordening in het Frans vertaald met *commercialisé*, in het Italiaans met *commercializzato* en in het Spaans met *comercializó*, terwijl het begrip in richtlijn 85/374/EEG in het Frans is vertaald met *mis en circulation*, in het Italiaans met *messo in circolazione* en

in het Spaans met *puso in circulación* (zie BeckOGK/Müller-Berg, 01. 02. 2025, Rom II-VO Art. 5, punten 79-79.3, die voor de Duitse versie van de Rome II-verordening uitgaat van een fout bij het opstellen van de tekst). Ook in de Nederlandse versie wordt in de Rome II-verordening het begrip „op de markt gebracht” en in richtlijn 85/374/EWG het begrip „in het verkeer gebracht” gebruikt (zie ook Schmidt/Pinkel, in Callies: *Rome Regulations*, 2015, Art. 5, punt 28).

- 33 Tegen het overnemen van de uitlegging van richtlijn 85/374/EEG spreken ook de betreffende context van de gebruikte begrippen en de verschillende doeleinden van de richtlijn en de Rome II-verordening. *Putting into circulation* (in het verkeer brengen) in de artikelen 6 en 7 van de richtlijn is bedoeld om het relevante tijdstip vast te stellen waarop het product een gebrek vertoont en de producent het gebrek had kunnen ontdekken en voorkomen. Na dit tijdstip heeft de producent geen controle meer over het product en moet zijn aansprakelijkheid voor gebreken worden beperkt. Het op de markt brengen en de voorzienbaarheid in artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening bepalen het toepasselijke recht, rekening houdend met de belangen van de mogelijk aansprakelijke persoon gelet op de voorzienbaarheid. Deze persoon mag niet onderworpen worden aan het recht van landen waarin hij niet van plan was om het product te koop aan te bieden (zie Illmer in RabelsZ 2009, 269, 290; ook Illmer in Huber: *Rome II Regulation*, 2011, Art. 5 Rome II, punt 30).
- 34 Volgens overweging 20 van de Rome II-verordening moet de collisiereguleer inzake productaansprakelijkheid beantwoorden aan doelstellingen zoals een billijke verdeling van de risico's die verbonden zijn aan een moderne, technisch geavanceerde samenleving, bescherming van de gezondheid van de consument, bevordering van innovatie, het garanderen van niet-vervalste concurrentie en vergemakkelijking van het handelsverkeer. Een systeem van hiërarchisch geordende aanknopingspunten, in combinatie met een clause inzake voorspelbaarheid, biedt dus in het licht van deze doelstellingen een evenwichtige oplossing. Gelet op deze voorzienbaarheidsclausule wordt artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening aldus uitgelegd dat er zelfs sprake kan zijn van het op de markt brengen indien dit voor de producent niet voorzienbaar was. Hieruit wordt geconcludeerd dat de persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is, het product niet zelf in het betrokken land op de markt hoeft te hebben gebracht [Pabst, in Rauscher: *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht*, 5e levering 1/2023, Art. 5 EGV 864/2007, punt 76 onder verwijzing naar de beslissing van het Oberste Gerichtshof (hoogste federale rechter in civiele en strafzaken, Oostenrijk) van 8 april 2014, 3 Ob 8/14v, BeckRS 2016, 81204), maar dat deze beperking voor gevallen geldt waarin de goederen door andere personen dan de producent of met hem gelijkgestelde personen in de onder a) tot en met c) bedoelde landen zijn verkocht (zie Lund in Herberger/Martinek/Rüßmann/Weth/Würdinger, jurisPK-BGB, 10e druk, Art. 5 Rom II-VO, datum 01. 07. 2023, punt 18; Bach, in Spindler/Schuster:

- Recht der elektronischen Medien*, 4e druk, Rom II Art. 5, punt 15]. Het op de markt brengen kan zich uitstrekken van de eerste verkoop van het product door de producent tot de verkoop aan de eindconsument. Het element van het op de markt brengen is niet afhankelijk van de producent, maar van het product (zie in dit verband en hierna Illmer in *RabelsZ* 2009, 269, 290).
- 35 Anders dan de rechter in hoger beroep samen met andere auteurs in de literatuur meent, kan een product volgens deze opvattingen niet alleen op de markt worden gebracht waar het voor het eerst door koop, huur of een andere commerciële vorm van distributie aan een gebruiker of consument ter beschikking wordt gesteld (zie evenwel bijvoorbeeld Hein, *ZEuP* 2009, 6, 26). Het product hoeft niet door de producent zelf op de markt te worden gebracht. Het zou volstaan dat een importeur het product in het betrokken land op de markt brengt, zelfs wanneer de importeur geen deel uitmaakt van het distributienetwerk van de producent (zie Bach, in Spindler/Schuster: *Recht der elektronischen Medien*, 4e druk, Rom II Art. 5, punt 15; Thorn in Grüneberg, *BGB*, 84e druk, Rom II Art. 5, punt 11). Indien men deze genoemde standpunten zou volgen, zou overeenkomstig artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a), van de Rome II-verordening Italiaans recht kunnen worden toegepast omdat de gewone verblijfplaats van verzoekster in Italië is gelegen.
- 36 Tot op heden heeft het Hof zich niet uitgesproken over deze vragen en uit de genoemde afwijkende rechtsopvattingen blijkt dat de toepassing van het Unierecht door de rechter niet zo evident is dat redelijkerwijs geen ruimte voor twijfel kan bestaan.
- 37 2. Derde prejudiciële vraag
- 38 De rechter in hoger beroep was van oordeel dat de producten niet in Italië op de markt zijn gebracht, omdat daar niet de door verweerster geproduceerde Salmat-legbatterijen op de markt zijn gebracht, maar de volièresystemen van VerstOvo B.V. Op het tijdstip dat de producten van verweerster de fabriek in Duitsland hebben verlaten, zijn deze producten in Duitsland op de markt gebracht en in Italië zijn de volièresystemen van VerstOvo B.V. op de markt gebracht. Volgens verweerster heeft VerstOvo B.V. met het volièresysteem een zelfstandig product aan verzoekster geleverd en dit bijgevolg in Italië op de markt gebracht. In casu gaat het dus juist niet om een toeleveringsketen.
- 39 a) Dit oordeel zou het gevolg kunnen zijn van een specifieke interpretatie van twee begrippen van het productaansprakelijkheidsrecht: het begrip „product” en het begrip „producent”. Een product dat als bestanddeel in een ander product wordt geïntegreerd of verwerkt, zoals de in casu aan de orde zijnde legbatterijen in de volièresystemen, zou slechts tot de overname door de persoon die voor de verdere verwerking verantwoordelijk is of tot de integratie of verdere verwerking op de markt kunnen worden gebracht, waarna alleen nog het op de markt brengen van een ander tussenproduct of

- het eindproduct mogelijk zou zijn. Volgens deze uitlegging zou in het onderhavige geval alleen het eindproduct op de markt zijn gebracht.
- 40 b) Hiertegen zou echter kunnen pleiten dat het begrip „producent” in de Rome II-verordening niet wordt gebruikt. In artikel 5 en overweging 20 van de Rome II-verordening wordt de producent niet uitdrukkelijk genoemd; er wordt enkel verwezen naar de „persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is”. Bovendien blijkt uit de totstandkomingsgeschiedenis dat het begrip „persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is” niet noodzakelijkerwijs duidt op de producent van een afgewerkt product; het kan evengoed de producent van grondstoffen of onderdelen zijn, dan wel een tussenhandelaar of eindverkoper [voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad betreffende het recht dat van toepassing is op niet-contractuele verbintenissen, COM (2003) 427, blz. 16]. Onder verwijzing naar dit voorstel voegen Huber/Illmer hieraan toe: *„However, this does not imply that the rule is limited to those persons. Rather, a distinction should be made: For the purpose of determining the applicable law pursuant to Art. 5, the person claimed to be liable can be any person. Whether this person is then actually liable is a matter of the applicable substantive law”* [Huber/Illmer, YPIL 9 (2007), 31, 38; zie ook Junker in MünchKomm-BGB, 9e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 29]. Om dit te beperken, wordt aangevoerd dat de verweerders alleen die personen kunnen zijn die voor de kenmerken van een product verantwoordelijk zijn omdat zij op een manier die door de normsteller relevant wordt geacht bij het productie- of distributieproces betrokken zijn (zie BeckOGK/Müller-Berg, 01. 02. 2025, Rom II-VO Art. 5, punten 44 e.v.).
- 41 c) Daarnaast werd in het voorstel van de Commissie voor de Rome II-verordening in de toelichting in verband met de definities van de begrippen „product” en „product met gebreken” eveneens naar de definities in de artikelen 2 en 6 van richtlijn 85/374/EEG verwezen [COM(2003) 427, blz. 14].
- 42 Volgens artikel 2 van richtlijn 85/374/EEG wordt onder „product” verstaan een roerende zaak, ook nadat zij een bestanddeel van een andere roerende of onroerende zaak is gaan vormen. In overweging 3 van richtlijn 85/374/EEG wordt in verband met de aansprakelijkheid voor roerende goederen uitdrukkelijk bepaald dat de in deze richtlijn bedoelde aansprakelijkheid ook dient te gelden voor roerende goederen die bij de bouw van onroerende goederen worden gebruikt of daarvan een bestanddeel vormen. Volgens overweging 4 van de richtlijn vereist een doeltreffende bescherming van de consument dat alle deelnemers aan het productieproces aansprakelijk zijn, indien het eindproduct, een onderdeel of de door hen geleverde grondstof gebreken vertoont. Artikel 5 van richtlijn 85/374/EEG voorziet in een hoofdelijke aansprakelijkheid wanneer op grond van de richtlijn meerdere personen voor dezelfde schade aansprakelijk zijn. Artikel 7, onder f), van richtlijn 85/374/EEG bepaalt dat de producent uit hoofde van die richtlijn

- aansprakelijk is, tenzij hij bewijst dat, wat de fabrikant van een onderdeel betreft, het gebrek is te wijten aan het ontwerp van het product waarvan het onderdeel een bestanddeel vormt, dan wel aan de instructies die door de fabrikant van het product zijn verstrekt.
- 43 De in casu aan de orde zijnde regelingen inzake de aansprakelijkheid bij de uiterst frequente arbeidsverdeling bij de productie (zie BeckOK BGB/Förster, 73. Ed. 01. 02. 2025, ProdHaftG § 4, punten 8 tot en met 10) gaan ervan uit dat een aansprakelijkheid ook voor een onderdeel mogelijk is. Ook hiervoor moet de Rome II-verordening volgens het voorstel van de commissie bepalen welk nationaal recht van toepassing is. Noch uit de bewoordingen van richtlijn 85/374/EEG noch uit de Rome II-verordening blijkt dat het op de markt brengen van een onderdeel met de overname door de persoon die voor de verdere verwerking verantwoordelijk is of de verwerking of integratie in een tussen- of eindproduct eindigt. De in de richtlijn neergelegde aansprakelijkheidsregeling voor de op arbeidsdeling gebaseerde productie en de verschillende constellaties die erachter schuilgaan, wijzen er reeds op dat de respectieve verantwoordelijkheden van de bij het productieproces betrokken partijen naar het toepasselijke materiële recht zouden moeten worden verduidelijkt, maar een dergelijke verduidelijking niet vooraf vereist zou moeten zijn om te bepalen welk materieel recht van toepassing is.
- 44 Indien, in overeenstemming met de redenering van het Commissievoorstel, de begrippen van richtlijn 85/374/EEG ook met betrekking tot artikel 5 van de Rome II-verordening worden aangehouden, zou het feit dat de legbatterijen als onderdeel van een groot volièresysteem door een Nederlands bedrijf in Italië zijn verkocht en geïnstalleerd, niet in de weg staan aan de aanname dat de door verweerster geproduceerde legbatterijen (ook) in Italië op de markt zijn gebracht.
- 45 Ook dit punt heeft het Hof echter tot nu toe niet verduidelijkt.
- 46 3. Vierde prejudiciële vraag
- 47 Indien het „op de markt brengen”, zoals de rechter in hoger beroep veronderstelt, van de eerste distributie door de producent afhangt, rijst de vraag welke bepaling van toepassing is indien aan geen van de in artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a) tot en met c), bedoelde gevallen is voldaan. Ook dit punt heeft het Hof tot nu toe niet verduidelijkt.
- 48 In de literatuur wordt vaak aangenomen dat er sprake is van een leemte in de regelgeving die kan worden opgevuld door artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening naar analogie toe te passen, zodat de plaats beslissend is waar de persoon wiens aansprakelijkheid in het geding is, meestal dus de producent, zijn gewone verblijfplaats heeft [zie Rudolf, wbl 2009, 525, 531; Hein, ZEuP 2009, 6, 28; Stürner in Erman, BGB, 17e druk,

Art. 5 EGV 864/2007, punt 17; Junker in MünchKomm-BGB, 9e druk, Rom II-VO Art. 5, punten 69 e.v.; BeckOGK/Müller-Berg, 01. 02. 2025, Rom II-VO Art. 5, punt 101; Illmer, RabelsZ 2009, 269, 296 en 297; Lund in Herberger/Martinek/Rüßmann/Weth/Würdinger, jurisPK-BGB, 10e druk, Art. 5 Rom II-VO (datum: 01. 07. 2023, punten 7, 32 en 33]. Met betrekking tot artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening wordt met een a fortiori-redenering geargumenteed. Indien volgens artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening het recht van de gewone verblijfplaats van de persoon die aansprakelijk wordt gesteld, van toepassing is, zelfs wanneer het op de markt brengen in een bepaald land niet te voorzien was, moet het rechtsgevolg van lid 1, tweede volzin, a fortiori intreden, wanneer reeds het op de markt brengen van het product in dit land ontbreekt (argumentum a fortiori). De a fortiori-redenering leidt bijgevolg tot een analoge toepassing van lid 1, tweede volzin, ook in het geval dat niet alleen de voorzienbaarheid van het op de markt brengen ontbreekt, maar al het op de markt brengen zelf (zie alleen Junker in MünchKomm-BGB, 9e druk, 2025, Rom II-VO Art. 5, punt 71; Wagner, IPrax 2008, 1,7; Illmer, RabelsZ 2009, 269, 296 en 297, telkens met verdere verwijzingen).

- 49 Als oplossing wordt evenwel voorgesteld om het recht van de dichtstbijzijnde plaats van distributie toe te passen, omdat dit recht zou doen aan het feit dat de plaats van distributie van het product volgens artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a) tot en met c), van de Rome II-verordening van fundamenteel belang is (bijvoorbeeld Kadner Graziano, RabelsZ 2009, 1, 44). Ook artikel 4, lid 1, van de Rome II-verordening en dus de plaats waar de schade zich voordoet, wordt als aanknopingspunt genoemd omdat deze oplossing voor de persoon die de schade heeft geleden, voordelig is, deze plaats overeenkomt met de algemene regel waarnaar ook elders herhaaldelijk wordt verwezen en in overeenstemming is met de overige bescherming van consumenten in Europa (zie Spickhoff in FS für Kropholler, 2008, 671, 686; Schaub in Prütting/Wegen/Weinreich, BGB, 18e druk, Art. 5 Rom II, punt 9; Hartley, ICLQ 2008, 899, 905).
- 50 4. Vijfde prejudiciële vraag
- 51 Wanneer met betrekking tot de specifieke legbatterijen moet worden aangenomen dat zij alleen op de zetel van verweerster in Duitsland op de markt zijn gebracht, zou de stelling van verzoekster dat zij reeds vóór 2007 legbatterijen van hetzelfde type, Salmat HR 3, in Italië heeft gekocht en gebruikt, voor de beslechting van het geding van belang kunnen zijn, indien het voor artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a) tot en met c), van de Rome II-verordening voldoende zou zijn dat een product van hetzelfde type op de relevante markt is ingevoerd. Het toepasselijke recht zou dan worden bepaald op grond van het eerste aanknopingspunt van de hiërarchisch geordende aanknopingspunten in artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a), van de Rome II-verordening, omdat van de gewone verblijfplaats van degene die schade lijdt, op het tijdstip waarop de schade zich voordeed – Italië – en het

- op de markt brengen van een soortgelijk product in 2007 – Italië – zou moeten worden uitgegaan, zodat Italiaans recht van toepassing zou zijn, aangezien het aanknopingspunt onder a) voorrang zou hebben op het aanknopingspunt onder b) (plaats van verkrijging).
- 52 In de literatuur wordt betwist of het op de markt brengen van een soortgelijk product, dat in de voorzienbaarheidsclausule in artikel 5, lid 2, eerste volzin, van de Rome II-verordening wordt genoemd, ook voldoende is voor een aanknopingspunt als bedoeld in artikel 5, lid 1, eerste volzin, onder a) tot en met c), van die verordening. Het Hof heeft zich hierover nog niet uitgesproken.
- 53 Het geschil in de zaak richt zich op de volgende vraag: volgens de bewoordingen moet „het product” op de markt zijn gebracht (*marketed*, zie hierboven). Een strikte uitlegging leidt tot de conclusie dat hiermee alleen het specifieke schadeveroorzakende product wordt bedoeld (zie Hein ZEuP 2009, 6, 26-27.; Hartley ICLQ 2008, 899, 904); bij een ruime uitlegging wordt het schadeveroorzakende of een identiek product bedoeld (zie Schmid/Pinkel in Callies, *Rome Regulations*, 2015, Rome II Art. 5, punt 35) en volgens de meest ruime uitlegging kan het specifiek schadeveroorzakende, een identiek of een gelijksoortig product in aanmerking komen (zie Illmer, *RabelsZ* 2009, 269, 292 e.v.; Rudolf, *wbl* 2009, 525, 530; Wagner, *IPrax* 2008, 1,7; Illmer in Huber, *Rome II Regulation*, 2011, Art. 5 Rome II, punt 31; Junker in *MünchKomm-BGB*, 9e druk, Rom II-VO Art. 5, punten 38-39).
- 54 Alleen volgens de bewoordingen van de verordening zijn alle uitleggingen mogelijk (zie enkel BeckOGK/Müller-Berg, 01.02.2025, Rome II-VO Art. 5, punt 87). Er wordt gepleit voor een strikte uitlegging waarbij rekening wordt gehouden met de belangen van de producent. Immers, indien het specifieke schadeveroorzakende product niet doorslaggevend is, neemt het risico welk recht wordt toegepast voor de producent toe (zie Junker in *MünchKomm-BGB*, 9e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 38). Voor een ruime uitlegging wordt als argument aangevoerd dat hierdoor tegemoet wordt gekomen aan de belangen van degene die schade lijdt (zie Rudolf, *wbl* 2009, 525, 530). Hiervoor spreekt de systematiek van artikel 5. Zoals duidelijk blijkt uit de gelijkstelling van het „product” met een „soortgelijk product” in artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening, is het beslissende criterium het op de markt brengen van een soortgelijk product, dus de productcategorie (zie dienaangaande Junker in *MünchKomm-BGB*, 9e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 39). Als soortgelijke producten niet onder lid 1, eerste volzin, zouden vallen, zou hun vermelding in lid 1, tweede volzin, als beperking zinloos zijn (zie Illmer in Huber, *Rome II Regulation*, 2011, Rom II-VO Art. 5, punt 33). Hiertegen wordt echter ingebracht dat er gevallen denkbaar zijn waarin een schadeveroorzakend product in een bepaald land op de markt wordt gebracht, zonder dat dit voor de producent voorzienbaar is. Indien hij echter toch heeft kunnen voorzien dat een

soortgelijk product daar op de markt is gebracht, zou dit bijkomende vereiste een zelfstandige betekenis krijgen (zie BeckOGK/Müller-Berg, Rom II-VO Art. 5, punt 88). Dit zou ook in overeenstemming zijn met het doel van de voorzienbaarheidsclausule: de producent moet zich kunnen aanpassen aan welk rechtsstelsel, of preciezer aan welk aansprakelijkheidsrisico, hij zich met zijn product blootstelt en hierop invloed kunnen uitoefenen (zie enkel Thorn in Grüneberg, BGB, 84e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 6: „Het risico van de toepassing van het recht bepaalt in wezen het aansprakelijkheidsrisico”). De producent zou al over de vereiste kennis beschikken, indien hij op zijn minst weet dat er een identiek of soortgelijk product op de markt is gebracht. Indien de producent de distributie van een wat de productveiligheid betreft soortgelijk product kon voorzien, is aan zijn belang voldaan, aangezien de productveiligheid bepalend is voor de waarschijnlijkheid dat zich schade voordoet en dus voor het belang bij de aansprakelijkheid (zie Pabst in Rauscher, *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht*, 5e levering, 1/2023, Art. 5 EGV 864/2007, punt 89).

- 55 Tegen de strikte uitlegging wordt echter vooral aangevoerd dat het gedifferentieerde aanknopingsstelsel in feite wordt ondermijnd, indien alleen wordt uitgegaan van het specifiek schadeveroorzakende product. De strikte uitlegging zou ertoe leiden dat in de eerste plaats van de plaats van verkrijging wordt uitgegaan, aangezien het nauwelijks denkbaar is dat het individuele product dat de schade heeft veroorzaakt, op een andere plaats dan de plaats van verkrijging wordt verkocht. Indien het op de markt brengen van het individuele schadeveroorzakende product steeds vereist zou zijn, zou de plaats van verkrijging als plaats waar het concrete product op de markt is gebracht, de facto bepalend zijn en niet de gewone verblijfplaats van degene die schade lijdt (zie Pabst in Rauscher, *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht*, 5e levering, 1/2023, Art. 5 EGV 864/2007, punt 85; BeckOGK/Müller-Berg, 01. 02. 2025, Rom II-VO Art. 5, punt 89; Rudolf, wbl 2009, 525, 530; Lund in Herberger/Martinek/Rüßmann/Weth/Würdinger, jurisPK-BGB, 10e druk, Art. 5 Rom II-VO, datum: 01. 07. 2023, punt 20; zie ook Schmid/Pinkel, in Callies, *Rome Regulations*, 2015, Rome II Art. 5, punt 35; bijvoorbeeld ook Huber/Illmer, YPIL 9 (2007) 31, 42; Illmer, RabelsZ 2009, 269, 292 en 293).
- 56 Het is ook niet duidelijk welke eisen moeten worden gesteld aan een soortgelijk product in de zin van artikel 5, lid 1, tweede volzin, van de Rome II-verordening. Wellicht kan deze vraag worden beantwoord door de belangen van consumenten af te wegen, waarbij a priori geen voorrang mag worden gegeven aan de belangen van de consumenten boven die van de producenten. Dit zou kunnen betekenen dat indien bij het product een voor de veiligheid belangrijk kenmerk ontbreekt, niet van gelijksoortige producten kan worden uitgegaan [zie Junker in MünchKomm-BGB, 9e druk, Rom II-VO Art. 5, punt 40; Thorn in Grüneberg, BGB, 84e druk, Art. 5 Rom II-VO, punt 11; Huber/Illmer, YPIL 9 (2007) 31,43]. Volgens deze

opvatting is het vereist dat beide producten door dezelfde onderneming of door een andere onderneming van dezelfde groep zijn vervaardigd, omdat van een producent niet kan worden verlangd dat hij voor de distributie van een product door een derde volgens het recht van een bepaald land aansprakelijk is (zie Lund in Herberger/Martinek/Rüßmann/Weth/Würdinger, jurisPK-BGB, 10e druk, Art. 5 Rom II-VO, punt 21).

57 Tot op heden heeft het Hof zich ook over dit punt nog niet uitgesproken.

[OMISSIS]

Lagere rechters:

Landgericht Darmstadt, beslissing van 1 juli 2020 - 23 O 279/19 -

Oberlandesgericht Frankfurt am Main (hoogste rechterlijke instantie van de deelstaat Hessen, Duitsland), beslissing van 17 december 2021 - 13 U 213/20 -